

Erotisme i obscenitat en la literatura catalana antiga

Eroticism and obscenity in ancient catalan literature

ALBERT ROSSICH
albert.rossich@udg.edu

Universitat de Girona

Un grup de reconeguts especialistes en diverses èpoques de la literatura catalana ens ofereixen aquí set valuoses aportacions al voltant del tema d'aquest dossier, "Erotisme i obscenitat en la literatura catalana antiga". A partir d'enfocaments ben heterogenis, que van de la història de la literatura a la lexicografia, passant per la psicologia, l'anàlisi literària o la bibliografia –posant de relleu així el paper integrador de disciplines diferents que pot tenir la filologia–, empenem un recorregut que va d'Eiximenis, a finals del segle XIV, fins a Antoni Bulbena, a començament del segle XX.

El primer d'aquests treballs és «El llenguatge sexual i la vergonya femenina segons Francesc Eiximenis», de Xavier Renedo. És ben coneguda l'extensió dels temes tractats en les obres del frare gironí i l'expressivitat dels exemples que addueix per exposar una gran varietat de matèries. Renedo ens explica aquí les consideracions que fa Eiximenis sobre el pudor, el llenguatge groller, el deute conjugal, la vergonya o el plaer sexual. No cal dir que la dona hi és especialment estigmatitzada pel paper decisiu que va tenir en el desencadenament del pecat original, però alhora se li exigeix un plus de pudicitia en l'expressió i més passivitat en les relacions amoroses, coses de les quals l'home sembla estar eximit. Com fa notar Renedo, és curiós que la prudència i l'ortodòxia d'Eiximenis no pogués evitar que algun dels posseïdors dels seus manuscrits (una posseïdora, potser?) n'eliminés alguns passatges que devia considerar massa agosarats.

Abel Soler ens presenta a «Les dones, l'amor i una elegia eròtica d'Ovidi en la vida i en l'obra poètica de Roís de Corella» una brillant exposició sobre Joan Roís de Corella i el cicle literari dedicat a Caldesa, escrit a l'entorn de 1460. En aquests últims anys, els estudiosos han passat de creure en la historicitat biogràfica de la traïció de Caldesa a considerar-la una invenció literària. És clar que,

independentment de si la història de Caldesa és real o no, queda la rotunda experiència literària dels textos que genera. Sigui com sigui, l'autor ens remet a la biografia de Corella, d'aparició imminent, per als referents reals que pot tenir l'episodi, i ens avança alguns noms que podrien tenir relació amb el relat. Uns referents que no impedeixen posar de relleu les arrels literàries de la seva creació, i que l'article evidencia especialment a partir de l'elegia cinquena del llibre II d'*Amors*, d'Ovidi.

El poeta, advocat, militar, diplomàtic, dominic, professor i moltes més coses Francesc Fontanella ha despertat en aquests últims anys l'interès de molts estudiosos. Hi ha contribuït decisivament el projecte d'edició de la seva poesia, en curs, que dirigeix Pep Valsalobre. Dins de l'equip que hi està treballant hi ha, entre d'altres, Marc Sogues, que ha presentat fa poc un treball de recerca sobre els prosímets de Fontanella adreçats a algunes monges dels convents de Barcelona. El galanteig de monges a l'època barroca és motiu de moltes composicions, bàsicament poètiques, que denuncien aquesta pràctica, que devia ser força estesa, o que ridiculitzen els enamorats de monges i els enganys de què eren víctimes. El tema ha estat poc estudiat en la literatura catalana, i una mica més en la castellana. Una altra cosa, molt més original, són les cartes en prosa i vers que Fontanella intercanviava amb monges i que traslladava als seus amics, compostes entre 1646 i 1648. Sogues posa ordre per primer cop en aquestes peces al treball que podem llegir aquí, «“La medicina i lo dany”: una lectura eròtica de les epístoles literàries de Francesc Fontanella». En l'única edició de l'obra de Fontanella que tenim a l'abast, aquestes cartes es llegeixen a vegades escapçades –la prosa per un costat, el vers per un altre– i en part desordenades: Sogues les desglossa en dues línies argumentals entrelaçades. A part, hi ha altres prosímets que no formen part d'aquest conjunt unitari. Sogues avança de manera prometedora en la interpretació d'aquestes línies argumentals, que ofereixen grans dificultats de comprensió tant per les al·lusions eufemístiques a la sexualitat com per la voluntat de no descobrir clarament les persones o les situacions reals que s'hi esmenten.

Del segle XVII saltem al segle XIX. Raül Hernández ens enfronta amb les primeres paròdies de *Don Juan Tenorio*, sorgides a partir de l'èxit de l'obra de José Zorrilla. «L'amor antiromàntic: exemples valencians de paròdies del Tenorio» estudia *L'agüelo pollastre* (1859), de Josep Bernat i Baldoví, i *Don Juan Treneta* (1882), de Vicent Peydró. Hernández fa veure com el primer text basa la seva comicitat en la degradació paròdica dels personatges i dels tòpics amorosos, mentre que el segon fonamenta el seu sentit de l'humor en el mixtilingüisme castellà-valencià. Curiosament, sense que es coneguessin entre ells, la barreja lingüística també és allò que caracteritza les paròdies de l'obra de Zorrilla aparegudes més o menys a la mateixa època a Catalunya: *Los tres reyes*, de Josep Wehrle (estrenat el 1877, però editat el 1930), *Don Cuan Tanorio* (1896), de Llamp-Brochs (pseudònim de Sixt Rebordosa), o *El Tenorio de broma* (c. 1916), de Nofre Llonza (pseudònim de Lluís Millà i Gàcio).

A continuació, Albert Domènech ens descobreix un intercanvi epistolar molt interessant entre un respectable estudiós de l'art, mossèn Gudiol, i un erudit interessat en aquella classe de publicacions més o menys clandestines que els bibliòfils amaguen, o amagaven, a l'infern de les biblioteques. «“Pecat amagat és *mitg* perdonat...” La polèmica entre mossèn Gudiol i Antoni Bulbena arran de les

edicions bibliòfiles de llibres eròtics» és un estudi que passa revista a les edicions que Bulbena va fer imprimir per a aquest cercle limitat de *connaîtseurs* i amants dels llibres rars, i que analitza la defensa que fa Bulbena de la seva tasca erudita i bibliofílica, que sovint ha de passar per alt determinades convencions morals. L'article es clou amb la transcripció de les cartes intercanviades entre diverses persones a propòsit de la crítica de Gudiol i la intervenció de Joan Subirachs, amic tant de Gudiol com de Bulbena, com a intermediari.

Precisament la contribució al dossier de Joan Puigmalet, «Un vocabulari pornogràfic francès-català inèdit», consisteix a fer la presentació d'un dels treballs d'Antoni Bulbena, la *Flora pornogràfica francesa*, el manuscrit de la qual es conserva a la Biblioteca de Catalunya. Puigmalet assenyala la dependència d'aquest recull lexicogràfic del llibre d'Ambroise Macrobe (pseudònim d'Antoine Laporte) *La flore pornographique*, publicat el 1883, el qual recull termes sexuals presents a l'obra d'Émile Zola i altres autors del naturalisme francès. Bulbena tradueix els mots francesos i n'afegeix d'altres, tant de francesos que no apareixien a l'obra de Laporte, com de catalans. En aquest article se'n donen abundants extrets i es contextualitzen totes dues obres.

A pesar de les prevencions que ha despertat la temàtica eròtica i pornogràfica, unes prevencions que moltes vegades ens han amagat obres interessants o que han fet que d'altres es perdessin irremissiblement, queden molts textos que testimonien una vitalitat i una continuïtat literària que ha superat tots els entrebancs imaginables. Un dels màxims coneixedors d'aquesta producció, de tot l'àmbit hispànic, és Jean-Louis Guereña. La seva contribució al dossier, «Un infierno catalán. Apuntes para una bibliografía de publicaciones eróticas catalanas clandestinas (siglo XIX-primer tercio del siglo XX)», prové en bona part del seu llibre *Un infierno español. Un ensayo de bibliografía de publicaciones eróticas españolas clandestinas*, editat el 2011. Guereña extreu, amplia i, si cal, corregeix les notícies dels textos catalans que apareixen al llibre, de manera que aquest article es converteix, així, en el primer estudi bibliogràfic de conjunt que inventaria tota la producció eròtica, escatològica o pornogràfica coneguda fins ara en llengua catalana o bilingüe en l'etapa més clandestina o dissimulada: una cloenda molt adient per a un itinerari que ens ha mostrat la pervivència d'una producció literària no tan marginal com tantes vegades s'ha suposat.

Albert Rossich

Coordinador